

Liberaal bestuurders en het Coevorder onderwijs

Aflevering 53 van de historische reeks over Coevorden

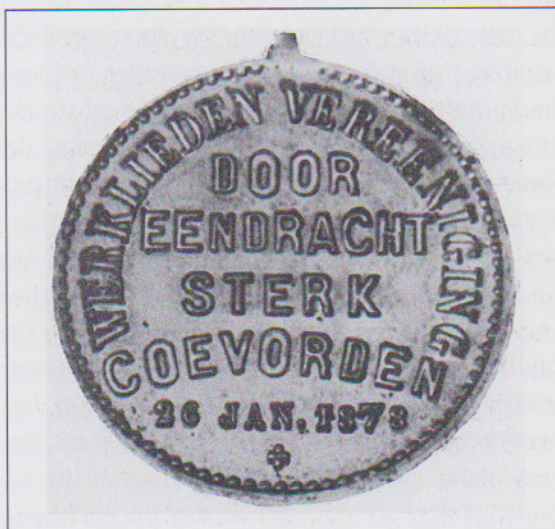
Huib D. Minderhoud

De Coevorder heren van de tweede helft van de negentiende eeuw voelden zich liberaal en dachten vrijzinnig. Beide begrippen waren in die tijd hoogst modern. Liberaal, dat betekende ondernemerschap en vooruitgang, bestuurskracht en verantwoordelijkheid. De heren waren vooruitstrevend, want ze wilden nieuwe mogelijkheden scheppen. Ze waren welgesteld en ze zagen er niet tegenop risico's te nemen. Handel en techniek, onderwijs en werkgelegenheid, 't waren allemaal zaken, waarvoor ze zich op hun manier inzetten. Zij werden na verloop van tijd de nieuwe stadsbestuurders en vervingen de regentenfamilies. Het bestuur kwam hun toe, vonden ze.

Immers, zij betaalden het grootste deel van de gemeentelijke belastingen en hadden dus ook het recht de binnengekomen gelden te beheeren. Arbeiders en kleine middenstanders droegen niets bij en mochten dus niet kiezen of gekozen worden. Een normale gang van zaken vond iedereen.

Liberale hadden wel degelijk oog voor de noden van het volk. De brave burgers en burgeressen mocht het aan niets ontbreken! Als er in strenge winters honger dreigde, organiseerden de dames van de vooraanstaanden brood- en soepuitdelingen. Behoeftigen konden altijd rekenen op hulp die, hoewel gering, toch altijd ruim genoeg was om in leven te blijven. Het waren voorzieningen, die in die tijd hoog gewaardeerd werden. Mede op initiatief van de liberale ondernemers werd in 1878 de werkliedenvereniging 'Door Eendracht Sterk' opgericht. De heren woonden vaak de vergaderingen bij en schonken niet onaanzienlijke bedragen aan de kas. De vereniging was immers tot onderlinge bijstand en het lot van de brave, oppassende arbeiders ging hen zeer ter harte.

Liberale dachten vrijzinnig. Ze waren trouwe leden van de Hervormde staatskerk, waarbinnen immers vrijheid van geloofsopvatting

heerste. Ze waren zelfstandig denkende mensen, die zelf wel konden bepalen, wat ze wel of niet geloofden. En.... met je geloofsleven liep je niet te koop, laat staan, dat je anderen hiervan zou willen overtuigen. Niet weinig werden ze in deze gedachtegang gesterkt door de vrijzinnige richting, die in de nog alles overheersende hervormde kerk van Coevorden toonaangevend was. Predikanten als de dominees Pelinck en Van Mook namen, in tegenstelling tot de voorgangers van de andere kerkgenootschappen, volop deel aan het algemeen maatschappelijke leven. Zij waren won-

deren van geleerdheid en hadden als 'moderne' predikanten groot gezag. Vrijzinnig betekende overigens niet vrijblijvend. Kerkelijke gebondenheid was voor vrijzinnig-liberalen vanzelfsprekend en dat zou nog heel lang zo blijven. Liberaal gezinde Joden, Rooms-katholieken en Christelijk-Afgescheidenen, die tot meerdere welstand gekomen waren, waren van harte welkom bij de heren. Ze dienden dan uiteraard hun geloofsovertuiging voor zich te houden. Zij bleven echter, althans in de negentiende eeuw, ver in de minderheid.

Twee overtuigde liberalen vallen bijzonder op in het Coevorden van de zestiger, zeventiger en tachtiger jaren van de negentiende eeuw. De eerste was Albertus Slingenberg, jongste zoon van de bekende patriot en burgemeester Berend Slingenberg, die als notaris een invloedrijk en zeer geacht man was. Hij was lid van de gemeenteraad, lid van Provinciale Staten en bekleedde in Coevorden tal van functies, waaronder die van kerkvoogd van de Hervormde kerk. Hij nam het initiatief tot het graven van zowel het Coevorden - Vechtkanaal als van het Stieltjeskanaal. In 1890 overleed hij; zijn indrukwekkend grafmonument bevindt zich nog steeds op de algemene begraafplaats.

De tweede grote liberaal uit die tijd was Lodewijk Bernardus Johannes Dommers (zie foto), zoon van Berend, de al eerder genoemde kofiehuishouder aan de Markt. Hij was een echte ondernemer, directeur van de eerste Coevorder gasfabriek, vervener en raadslid. Samen met Slingenberg was hij als concessionaris nauw betrokken bij de aanleg van het Stieltjeskanaal. In 1874 verhuisde hij naar Nieuw-Amsterdam, waar hij als administrateur van de Drentsche Landontginning Maatschappij de voor hem gebouwde villa 'La Paix' betrok. Deze naam ontleende hij aan zijn moeder, een voormalige gouvernante, die Ca-

rolina Francis-
ka La Paix
heette. In 1884
werd hij de eer-
ste burgemees-
ter van de
nieuw gevorm-
de gemeente
Schoonebeek.
Hij besloot zijn
loopbaan als lid
van Gedeput-
teerde Staten en
overleed in
1908.

'Meneer Lou', zoals hij in het veen genoemd werd, was rooms-katholiek, maar als goed vrijzinnig-liberaal liet hij dit nooit blijken. Dat was in het rechtzinnige Schoonebeek ook wél zo verstandig! Volgens overlevering ging hij in het geheim eenmaal per jaar bij de pastoor van Nieuw-Schoonebeek te biecht. Hij werd begraven op de Rooms-katholieke begraafplaats op De Loo en zijn grafmonument is daar nu nog te vinden.

Dommers en Slingenberg, Coevorder liberalen van het eerste uur. Ze zouden nog door veel gevolgd worden.

Gerhardus Scholten was onderwijzer in de winterbijschool op De Loo. Hij woonde in de gemeente Dalen en werd in 1855 tot diaken in de Daler kerk gekozen. Scholten vond echter, dat hij het als schoolmeester veel te druk had en bedankte, zo schreef hij, 'in verband met mijne betrekking'. De Daler kerkenraad was het hiermee helemaal niet eens en de benarde Gerhardus beriep zich nu op het bestuur van de Classis Coevorden. Dit college verklaarde de bezwaren echter voor nietig en zo werd hij toch diaken. Nog vele jaren zou Gerhardus Scholten de Daler kerk in verschillende func-

ties dienen. Zijn school was niet de enige winterbijschool in de gemeente Coevorden. Er stond er nog een in Vlieghuis, een in Klooster en een in Steenwijksmoer. Ze werden alleen 's winters bezocht, want in de zomer was er geen belangstelling.

Schoolopziener C. Pothoff

Dan werkten alle kinderen op het land van hun ouders. De schooltjes waren allemaal tijdens of vlak na de Franse tijd gesticht en vaak op verzoek van de bewoners van de buurtschappen zelf. Als onderwijzers fungeerden aanvankelijk gepensioneerden of ontwikkelde boeren, die 't wel konden wachten'. Hun salaris bedroeg f 25,- per winterhalfjaar en hun kennis was meestal beperkt. Een akte van toelating met zeer lage eisen gaf hen al het recht les te mogen geven. De buurtschappen waren dun bevolkt en er kwamen ook 's winters weinig kinderen en de schooltjes waren eigenlijk vanzelfsprekend in slechte staat. De hele zomer stonden ze leeg en elke herfst moest er dan ook met man en macht gewerkt worden om ze weer bruik- en toonbaar te maken. Langzamerhand kregen de buurtschappen toch wel in de gaten, dat onderwijs ook voor hun kinderen ook belangrijk was. Ze gingen erop aandringen, dat er ook in de zomer les gegeven zou worden. De boeren van De Loo na-

men het voortouw en vroegen in 1851 aan het gemeentebestuur een subsidie van f 25,- per jaar hiervoor. De raad weigerde echter aan het verzoek te voldoen en dat gold ook voor de Steenwijkmoerders, die in 1856 hetzelfde vroegen. Er was geen geld, oordeelden de bestuurders en als de ouders zo nodig hun kinderen naar school wilden sturen, moesten ze dat zelf maar betalen. Intussen waren de eisen, gesteld aan de schoolmeesters van de winterbijscholen, aanzienlijk strenger geworden. Ze moesten nu in elk geval examen gedaan hebben voor de akte van 'den vierden rang'. Dat hield in, dat ze enige bedrevenheid moesten hebben in lezen, schrijven en rekenen.

In 1857 werd de onderwijswet van Van der Brugghen aangenomen en nu kregen de ouders van De Loo en Steenwijksmoer toch hun zin. Er werd namelijk onder anderen bepaald, dat de winterbijscholen opgeheven moesten worden. Voortaan zou ook hier het hele jaar les gegeven worden. De salarissen werden daardoor natuurlijk aanzienlijk verhoogd. Zo verdienden in 1858 Gerhardus Scholten van De Loo f 70,- per jaar, Berend Brink van Steenwijksmoer f 56,-, Hilbert van Hoor van Klooster f 90,- en Wijnandus Meppelink van Vlieghuis f 65,-. Daar het 'rondeten' (het recht bij de boeren bij toerbeurt de maaltijd te gebruiken) nu officieel afgeschaft werd, kregen de heren als schadevergoeding hiervoor elk nog eens f 60,- per jaar. Maar er moest natuurlijk ook wel wat tegenover staan en dus ging de schoolopziener rond om na te gaan of de verschillende schoolmeesters nu nog wel voor hun taak berekend waren. Berend Brink was dat niet, want hij kreeg op 19 februari 1862 eervol ontslag. 'Terzake onkunde en ongeschiktheid, als kunnende hij niet aan de vorderingen der tegenwoordige wet op het onderwijs voldoen!', vermelden de Coevorder raadsnotulen.

Maar 't kon ook anders. In de raadsnotulen van 20 oktober 1873 staat te lezen: 'Is goedgevonden aan den onderwijzer G. Scholten te Loo bij gelegenheid van zijn 41-jarige staat van dienst op 1 November eerstkomend vanwege deze Gemeente een geschenk te vereren, bestaande in een zilveren tabaksdoos en hem die uit te reiken in zijne school!'

't Was een waardevol geschenk en dat mocht ook wel, want het gemeentebestuur had nog wat goed te maken. Aan het véertigjarig jubileum van Gerhardus was namelijk geen aandacht besteed!

Zoals al eerder vermeld, bezat de stad Coevorden sinds het begin van de negentiende eeuw twee scholen. Verreweg de grootste was de 'Nederduitsche' hoofdschool aan de Kerkstraat, waar ook Mijndert van der Thijnen al les gegeven had. In de Rijnsestraat stond de 'Fransche' school. Hier kregen de leerlingen behalve in de gewone vakken ook les in 'Fransch, Hoogduitsch en Engelsch'. Omdat deze school veel duurder was, was het aantal leerlingen beperkt. Schoolopziener C. Pothoff (zie afbeelding) schreef in 1837 onder andere over de hoofdschool: 'Het lokaal is vrij goed, het verkeerd invallende licht daargelaten. Het bestaat uit twee zalen, die met elkaar gemeenschap hebben door middel van verschuivende deuren. Ik telde 225 scholieren. Het onderwijs was klassikaal. Er werd vlug gerekend, uit het hoofd zowel als op de lei; vrij goed geschreven; vooral in de Bijbelsche, doch ook in de vaderlandsche geschiedenis, alsmede in de aardrijkskunde, in het bijzonder die der provincie, werd opzettelijk les gegeven. De onderwijzer Clewits bezit een buitengewone geschiktheid voor zijn betrekking'.

En over de Franse school: 'Een zo gunstig oordeel kan ik niet vellen over den onderwijzer der fransche school, alhier gevestigd. Deze man mist de noodige veerkracht. In één vak

echter voldeed mij zijn onderwijs zeer wel. Het was aardrijkskunde van welke hij meer dan van enig ander vak in het bijzonder veel werk maakte. Hij had 27 leerlingen. Op het lokaal viel niet te roemen!'

De heer Clewits moet inderdaad buitengewoon geschikt geweest zijn, want hij gaf in zijn eentje les aan 225 leerlingen. Hij had weliswaar hulp van enige oudere leerlingen, die door hem in het vak opgeleid werden, maar de eigenlijke onderwijstaak berustte toch uitsluitend bij hem. En het aantal kinderen in zijn klas bleef groeien, want veel Coevordenaren gingen nu toch echt beseffen, dat goed ondericht voor hun spruiten van het grootste belang was.

Gelukkig werd de veelomvattende taak van de heer Clewits in 1841 aanzienlijk verlicht. Er werd een nieuwe school naast de al bestaande gebouwd. In het oude gebouw kwamen nu de jongste leerlingen met een ondermeester, terwijl de oudere kinderen in het nieuwe les kregen van de hoofdmeester. De heer Bergmann, die een kind inde laagste klassen had, protesteerde tegen deze gang van zaken en noemde de oude school een 'varkenskot'. De raadsleden, die zijn protestbrief bespraken, waren daar niet van onder de indruk. Zij weerlegden zijn schandelijke aantijging met de tevreden constatering, dat het lokaal integendeel een 'ruim en luchtig vertrek' was.

Toen in 1857 de onderwijswet was aangenomen, betekende dat tevens het einde van de Franse school. Ze moest omgezet worden in een school voor Meer Uitgebreid Lager Onderwijs. Voortaan zou deze onderwijsinstelling toegankelijk zijn voor alle leerlingen, die de hoofdschool met goed gevolg doorlopen hadden en van een hogere bijdrage van de ouders zou geen sprake meer zijn. In 1860 kreeg deze verandering in Coevorden zijn beslag. Lang niet alle ouders vonden MULO-onder-

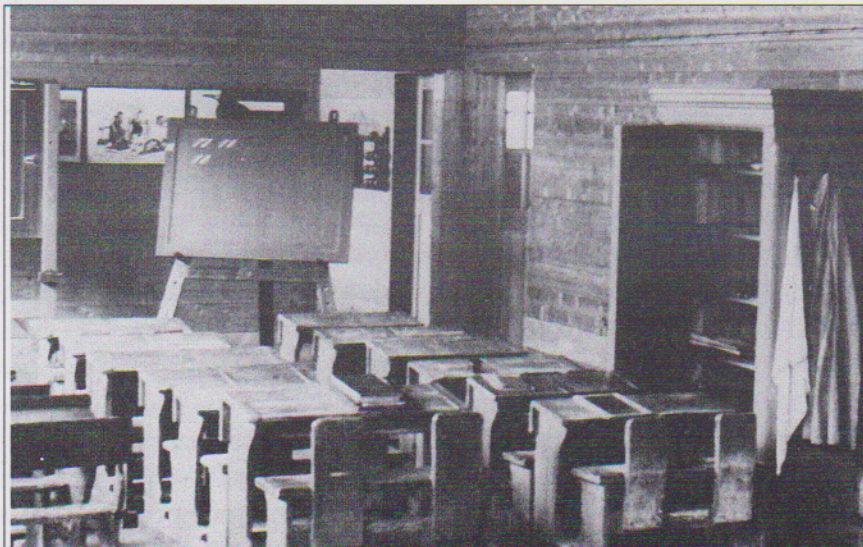
wijs voor hun kinderen belangrijk en zo bleef deze school toch bezocht worden door leerlingen uit de betere stand. Ook de naam Fransche school bleef nog tientallen jaren in zwang.

In 1861 werd de hoofdschool in twee gedeelten gesplitst en omdat het gebouw aan de Rijnsestraat in een deerniswekkende toestand verkeerde, werd de MULO school ook naar de Kerkstraat verplaatst. Het aantal leerkrachten per school moest nu wettelijk vastgesteld worden en het scholenbestand in de stad werd in 't laatstgenoemde jaar als volgt omschreven:

- a. eene school meer bepaald voor 't meer uitgebreid onderwijs, één hoofdonderwijzer.
- b. eene tusschenschool (voor de oudste leerlingen). Eén hoofdonderwijzer, één hulp-
onderwijzer en één kwekeling.
- c. eene aanvangsschool (voor de jongsten),
één hoofdonderwijzer en twee kwekelingen.

Door de toevloed van leerlingen naar de panden in de Kerkstraat, werd de toestand hier eigenlijk onhoudbaar. Bovendien was het oudste schoolgebouw in zo'n slechte staat, dat er bijna geen les meer gegeven kon worden. Dus besloot het gemeentebestuur een nieuwe, grote school te bouwen, die genoeg ruimte aan alle leerlingen zou bieden. Zo verrees in 1879 tegenover de Rooms-Katholieke kerk op voormalige vestinggrond een indrukwekkend gebouwencomplex met drie scholen en twee onderwijzerswoningen.

Het 'Roomsche Catholyc' kerkbestuur had eerst nog protest tegen de voorgenomen plaats aangetekend gezien de 'veiligheid van het kerkgebouw en de rust voor godsdienst en onderwijs beide'. De gemeenteraadsleden wezen het protest van de hand in de overtuiging, dat veiligheid en rust geen geweld aangedaan zou worden. Ze kregen gelijk!

Een voorbeeld van het interieur van een oude stadsschool.